

Beata Czechowicz

Cudzoziemiec jako ofiara przestępstwa w polskim procesie karnym (prawa i obowiązki)

Foreigner as a victim of crime in the Polish
criminal process (rights and obligations)

1. Uwagi wstępne

Dostępne w domenie publicznej wiarygodne raporty i relacje z polsko-białoruskiej granicy ujawniają liczne przypadki naruszania praw cudzoziemców, przy czym szereg z tych działań nosi znamiona przestępstwa popełnionego na szkodę obcokrajowców, czyniąc z nich w sensie prawnokarnym **pokrzywdzonych**¹.

Zgodnie z art. 49 § 1 k.p.k. **pokrzywdzonym** jest m.in. osoba fizyczna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo.

Cudzoziemcy, w tym migranci, są grupą szczególnie narażoną na doznawanie dyskryminacji, przemocy i agresji. Wynika to ze specyficznej sytuacji życiowej, w której się znajdują, oraz często z traumatycznych przeżyć związanych z migracją. Do czynników ryzyka należą m.in.: nielegalny pobyt, trudności w uzyskiwaniu pomocy, nieznajomość języka

---

¹ < <https://grupagranica.pl/files/Raport-GG-Kryzys-humanitarny-napograniczu-polsko-bialoruskim.pdf> >; < <https://oko.press/16-latek-z-padaczka-wypchniety-na-bialorus-wycieczony-wrocil-do-polski-teraz-znow-grozi-mu-wywozka> >; < <https://oko.press/jakby-to-nie-byli-ludzie-13-form-bezwzględnej-przemocy-polskich-sluzb-granicznych-katalog-bezprawia> >; < <https://oko.press/dezinformacja-zastraszenie-agresja-11-dzialan-sluzb-granicznych-wobec-aktywistow-katalog-bezprawia> >; < <https://amnesty.org/pl/bialorus-polska-ue-nowe-dowody-przemocy-wobec-uchodzcow-migrantow-ek> >.

kraju pobytu, brak rodziny i osób bliskich lub trudna sytuacja w rodzinie, ubóstwo i bezdomność².

Ryzyko pokrzywdzenia cudzoziemców wzmacniają też panujące w danym społeczeństwie stereotypy i uprzedzenia, a nadto – co na granicy polsko-białoruskiej widać w sposób szczególny – nastawienie władzy danego kraju do zjawiska migracji i wynikające z tego formy działania jej przedstawicieli, wzmacniane wrogą wobec cudzoziemców polityką informacyjną rządu.

Niniejsze opracowanie służy praktycznemu przedstawieniu praw i obowiązków cudzoziemca jako podmiotu pokrzywdzonego przestępstwem. Omawia zagadnienia podstawowe i nie ma charakteru wyczerpującego. Przedmiotem analizy są wyłącznie przepisy prawa, wraz z dotychczasowym orzecznictwem i doktryną, a nie bieżąca praktyka organów ścigania, na którą negatywny wpływ może mieć aktualna polityka, ujawniająca tendencje nieprzychylnie migrantom, czego efektem są liczne przypadki nieprzestrzegania przez funkcjonariuszy publicznych praw cudzoziemców na granicy polsko-białoruskiej.

Istotne jest też odróżnienie sytuacji faktycznego pokrzywdzenia przestępstwem od pozbawionych racji prób sugerowania nielegalności pomocy humanitarnej udzielanej migrantom i rzekomego popełniania w związku z tym przestępstw na ich szkodę. Analizę zagadnienia pomocy humanitarnej niesionej osobom przekraczającym polsko-białoruską granicę w perspektywie niezasadnych prób jej kryminalizacji przeprowadziła Helsińska Fundacja Praw Człowieka³.

Co do zasady cudzoziemcy przebywający na terenie Polski podlegają takiej samej ochronie prawnej przed przestępstwami, jak obywatele Polski i to niezależnie od tego, czy ich pobyt w Polsce jest legalny czy też nielegalny. Ochrona prawna przed przestępstwem przysługuje cudzoziemcowi w każdym przypadku, również wtedy, gdy nie ma on uregulowanego statusu prawnego w Polsce. Jeśli cudzoziemiec stał się ofiarą przestępstwa, stosuje się do niego w pełnym zakresie katalog praw i obowiązków przewidzianych dla pokrzywdzonego obywatela Polski.

---

² < <https://studylibpl.com/doc/930505/cudzoziemcy-w-polsce-%E2%80%93-dyskryminacja-i-przest%C4%99pczo%C5%9B%C4%87> >.

³ < <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/11/opinia-legalnosc-pomocy-humanitarnej17112021-1.pdf> >.

Głównym aktem prawnym regulującym zakres praw i obowiązków pokrzywdzonego jest Kodeks postępowania karnego (dalej: k.p.k.), zaś poszczególne przestępstwa, jako działania zakazane, opisane zostały w Kodeksie karnym (dalej: k.k.) oraz innych ustawach, w odrębnych działach poświęconych przepisom karnym. O tym, czy przestępstwa przyjmują postać zbrodni lub występków, decyduje rodzaj i surowość kary, jaką są zagrożone (art. 7 k.k.). Poza przestępstwami prawo polskie przewiduje też inne czyny zakazane zagrożone karą (tzw. wykroczenia), które znalazły swoją regulację głównie w Kodeksie wykroczeń (dalej: k.w.). Sposób postępowania w razie pokrzywdzenia wykroczeniem zawarty jest w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia (dalej: k.p.w.). Wykroczeniem jest np. dopuszczenie do przebywania małoletniego w okolicznościach niebezpiecznych (art. 106 k.w.), szczytowanie psem człowieka (art. 108 k.w.), kradzież lub przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej, jeżeli jej wartość nie przekracza 500 zł (art. 119 k.w.), niszczenie lub uszkodzenie cudzej rzeczy, jeżeli szkoda nie przekracza 500 zł (art. 123 k.w.).

2. Przebieg postępowania karnego i podmioty prowadzące postępowanie

Postępowanie karne w fazie rozstrzygnięcia o odpowiedzialności osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa składa się na ogół z dwóch etapów: postępowania przygotowawczego (tzw. dochodzenia), a w odniesieniu do poważniejszych przestępstw tzw. śledztwa oraz postępowania sądowego. Postępowanie przygotowawcze prowadzi policja i prokuratura, przy czym prokuratura zajmuje się głównie poważniejszymi typami przestępstw. Rolą tych organów jest dokładne ustalenie okoliczności sprawy, zgromadzenie niezbędnych dowodów oraz, gdy są ku temu podstawy, wystąpienie do sądu z aktem oskarżenia przeciwko osobie podejrzanej o popełnienie przestępstwa. Cele postępowania przygotowawczego zostały określone w art. 297 k.p.k.

W polskim prawie karnym obowiązuje zasada, zgodnie z którą postępowanie sądowe jest dwuinstancyjne. Oznacza to, że zawsze istnieje możliwość odwołania się od niekorzystnego wyroku do sądu odwoławczego. W sytuacjach szczególnych, gdy przy rozpoznawaniu sprawy dojdzie do

rażących naruszeń prawa, które miały istotny wpływ na treść wydanego wyroku, istnieje też możliwość wniesienia kasacji od wyroku sądu odwoławczego do Sądu Najwyższego.

3. Tryb ścigania

Gdy policja czy prokuratura uzyska informację o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa, zobowiązana jest wszcząć samodzielnie postępowanie karne w celu wyjaśnienia sprawy i dochodzenia praw pokrzywdzonego. Nie dzieje się tak jednak w każdym przypadku. Zależy to bowiem od charakteru zakazanego zachowania, które zarzucane jest sprawcy. Prawo wyróżnia trzy kategorie takich zachowań:

- a) ścigane **z urzędu** – jeśli policja lub prokuratura dowie się o takich zachowaniach, ma obowiązek ścigać sprawcę z urzędu;
- b) ścigane **na wniosek** – dopiero po złożeniu wniosku przez pokrzywdzonego policja lub prokuratura ma obowiązek ścigać sprawcę i to wówczas postępowanie się zaczyna; w tych sprawach ważne jest więc, aby pokrzywdzony złożył tzw. wniosek o ściganie (art. 12 k.p.k.);
- c) ścigane **z oskarżenia prywatnego** – w tym przypadku to pokrzywdzony musi samodzielnie wnieść do sądu akt oskarżenia i popierać go przed sądem; postępowanie przed sądem nie jest poprzedzone fazą postępowania przygotowawczego; powinność ustalenia okoliczności sprawy, zgromadzenia dowodów i wniesienia aktu oskarżenia do sądu spoczywa na pokrzywdzonym (odmienności trybu postępowania w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego regulują przepisy rozdz. 52 k.p.k. w art. 485–499).

Zasadą jest, że sprawy dotyczące poważniejszych zachowań prowadzone są z urzędu. Tak ściga się zbrodnie, czyli przestępstwa zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż od 3 lat albo karą surowszą (np. zabójstwo; art. 148 k.k.) oraz poważne występki, jak np. nieumyślne spowodowanie śmierci (art. 155 k.k.) czy nadużycie uprawnień przez funkcjonariusza publicznego (art. 231 k.k.).

Na wniosek najczęściej ścigane są sprawy, w których przestępstwo popełnione zostało przez osobę bliską dla pokrzywdzonego (np. kradzież popełniona na szkodę osoby najbliższej; art. 278 § 4 k.k.). Daje to pokrzywdzonemu możliwość zadecydowania, czy chce doprowadzić do ukarania np. członka swojej rodziny.

Przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego na ogół dotyczą zachowań, co do których nie ma interesu społecznego, aby ściagały je organy państwa. Interes w ściganiu takich przestępstw i pociąganiu sprawcy do odpowiedzialności ma głównie pokrzywdzony przestępstwem.

Kodeks karny przewiduje następujące typy przestępstw, które są ścigane w trybie prywatnoskargowym: umyślne spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, który trwał nie dłużej niż 7 dni (art. 157 § 2 k.k. w zw. z art. 157 § 4 k.k.), nieumyślne spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, który trwał nie dłużej niż 7 dni (art. 157 § 3 k.k. w zw. z art. 4 k.k., ale z uwzględnieniem art. 157 § 3 k.k., gdy ściganie przestępstwa określonego w § 3 następuje na wniosek pokrzywdzonego, który jest osobą najbliższą), zniesławienie (art. 212 § 1 k.k. w zw. z art. 212 § 4 k.k.), zniesławienie za pomocą środków masowego komunikowania (art. 212 § 2 k.k. w zw. z art. 212 § 4 k.k.); zniewaga (art. 216 § 1 k.k. w zw. z art. 216 § 5 k.k.), zniewaga za pomocą środków masowego komunikowania (art. 216 § 2 k.k. w zw. z art. 216 § 5 k.k.), naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 § 1 k.k. w zw. z art. 217 § 3 k.k.).

W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego prokurator wszczyna postępowanie albo wstępuje do postępowania już wszczętego, jeżeli wymaga tego interes społeczny. Postępowanie toczy się wówczas z urzędu, a pokrzywdzonemu przysługuje rola oskarżyciela posiłkowego (art. 60 § 1–4 k.p.k.).

4. Status pokrzywdzonego jako strony procesu karnego.

Podmioty wykonujące prawa pokrzywdzonego

Pokrzywdzony – będąc podmiotem bezpośrednio zainteresowanym wynikiem procesu karnego – aby w pełni móc realizować swoje prawa, powinien korzystać z uprawnień **strony postępowania**.

Pozycja pokrzywdzonego w postępowaniu karnym jest szczególna. Do zasadniczych celów procesu należy bowiem takie ukształtowanie postępowania, aby zostały uwzględnione prawnie chronione interesy pokrzywdzonego, przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności (art. 2 § 1 pkt. 3 k.p.k.). Proces karny powinien być rzetelny nie tylko dla oskarżonego jako głównego uczestnika procesu, ale także w stosunku do

osoby pokrzywdzonej przestępstwem. Ustalenie osób pokrzywdzonych i rozmiarów szkody stanowi jeden z celów postępowania przygotowawczego (art. 297 § 1 pkt. 4 k.p.k.).

W postępowaniu przygotowawczym stronami są podejrzany i pokrzywdzony (art. 299 § 1 k.p.k.). Podejrzany staje się stroną postępowania na skutek postawienia zarzutu (art. 313 § 1 i art. 308 § 2, art. 325g § 2 k.p.k.). **Pokrzywdzony jest stroną z racji samego faktu pokrzywdzenia**, tj. bezpośredniego naruszenia lub zagrożenia jego dóbr chronionych prawem (art. 49 § 1 k.p.k.).

Uzyskanie statusu pokrzywdzonego jako normatywna konsekwencja popełnienia czynu zabronionego ma charakter obiektywny i zależy wyłącznie od ustalenia, czy w konkretnej sytuacji dany podmiot jest rzeczywiście pokrzywdzonym, tzn. czy jego dobro zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Naruszenie lub zagrożenie dobra musi przy tym posiadać charakter **bezpośredni**, tzn. ma wynikać wprost z działania lub zaniechania przestępczego. Pośredni charakter naruszenia dobra wyłącza możliwość uzyskania statusu pokrzywdzonego. Naruszenie lub zagrożenie może dotyczyć zarówno dobra o charakterze materialnym, jak i osobistym. **W razie śmierci pokrzywdzonego** prawa, które by mu przysługiwały, mogą wykonywać osoby najbliższe lub osoby pozostające na jego utrzymaniu, w wypadku ich braku lub nieujawnienia – prokurator, działając z urzędu (art. 52 § 1 k.p.k.). **Osobą najbliższą** w rozumieniu prawa karnego jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu (art. 115 § 11 k.k.).

Pokrzywdzony w toku postępowania przygotowawczego jest uprawniony do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia (art. 315 k.p.k.), uczestniczenia w tzw. czynnościach niepowtarzalnych (art. 316 § 1 k.p.k.). Ponadto należy go dopuścić do udziału w innych czynnościach śledztwa (art. 317 § 1 k.p.k.), a w przypadku dopuszczenia dowodu z opinii biegłych albo instytucji naukowej lub specjalistycznej pokrzywdzonemu i jego pełnomocnikowi doręcza się postanowienie o dopuszczeniu tego dowodu i zezwala na wzięcie udziału w przesłuchaniu biegłych. Może on również zapoznać się z opinią, jeżeli złożona została na piśmie (art. 318 k.p.k.). Pokrzywdzony może złożyć wniosek o mediację, a także wyrazić na nią zgodę (art. 23a § 4 k.p.k.).

Warto wskazać, że art. 315a k.p.k. dopuszcza **możliwość odstąpienia od przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka**, jeżeli czynność ta nie jest niezbędna do dokonania ustaleń faktycznych. *Ratio legis* tej regulacji służy usprawnieniu postępowania w sprawach, w których istnieje wielość osób pokrzywdzonych. Chodzi o skrócenie czasu trwania postępowania przygotowawczego i szybsze oddanie oskarżonego do dyspozycji sądu. Jednakże zeznania pokrzywdzonego z uwagi na jego status praktycznie zawsze mają znaczenie w postępowaniu karnym, zarówno z uwagi na potrzebę realizacji jego praw w procesie, jak i z punktu widzenia odpowiedzialności karnej oskarżonego. Zaniechanie dokonania tej czynności w postępowaniu może skutkować zniekształceniami w zakresie dochodzenia do prawdy materialnej, a w konsekwencji wydaniem niesprawiedliwego orzeczenia. Organy procesowe powinny więc korzystać z tego uprawnienia tylko wyjątkowo, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, gdy ochrona gwarancji procesowych pokrzywdzonego oraz wymiaru sprawiedliwości nie wymaga dokonania czynności procesowej przesłuchania, tj. gdy np. *modus operandi* sprawcy wobec wielu pokrzywdzonych jest taki sam, gdy istnieją inne dowody na daną okoliczność, np. dowody z dokumentów, nagrania monitoringu, dane teleinformatyczne, depozycje innych świadków. Pokrzywdzony, który nie był przesłuchany w charakterze świadka, powinien zostać przesłuchany w tym charakterze, jeżeli tego zażąda, chyba że uwzględnienie żądania prowadziłoby do przewlekłości postępowania (art. 315a k.p.k. *in fine*). Oświadczenie pokrzywdzonego nie ma charakteru wiążącego, co budzi uzasadnioną wątpliwość odnośnie do zgodności tej regulacji z art. 10 ust. 1 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. (Dz.Urz. UE L 315 z 2012 r., poz. 57), w świetle której państwa członkowskie zapewniają ofiarom możliwość bycia wysłuchanym podczas postępowania karnego. Jednym z elementów rzetelnego procesu karnego jest zaś prawo do przedstawienia swojego stanowiska. Powyższe uprawnienie nie dotyczy tylko oskarżonego, ale także pokrzywdzonego⁴. Należy więc postulować, aby na żądanie pokrzywdzonego organ postępowania przygotowawczego miał obowiązek jego przesłuchania, co czyniłoby zadość nie tylko realizacji prawdy materialnej, ale także celowi określonemu w art. 2 § 1 pkt. 3 k.p.k.

---

⁴ Zob. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 29 czerwca 2016 r., C-486/14.

Jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo, że pokrzywdzonego nie będzie można przesłuchać na rozprawie, strona lub prokurator albo inny organ prowadzący postępowanie mogą zwrócić się do sądu z żądaniem przesłuchania go przez sąd. Dotyczy to też przesłuchania pokrzywdzonego jako świadka. Przepis ten wydaje się szczególnie przydatny dla pokrzywdzonych cudzoziemców, zwłaszcza znajdujących się w stanie zagrożenia życia czy zdrowia. Wniosek o przesłuchanie może być złożony bezpośrednio do sądu lub za pośrednictwem organu, który prowadzi postępowanie przygotowawcze. Sądem, do którego należy rozpoznanie wniosku, jest sąd właściwy do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji (art. 329 § 1 k.p.k.).

W toku postępowania sądowego stronami są: oskarżony jako tzw. strona bierna (broniąca się) oraz oskarżyciele jako tzw. strona czynna (atakująca, ofensywna). W sprawach ściganych z oskarżenia publicznego są to: oskarżyciel publiczny oraz oskarżyciel posiłkowy (uboczny i subsydiarny), zaś w sprawach ściganych z oskarżenia prywatnego jest to oskarżyciel prywatny.

W postępowaniu sądowym – w odniesieniu do przestępstw ściganych z urzędu (w tym ściganych na wniosek) – pokrzywdzony może być stroną (**oskarżycielem posiłkowym ubocznym**), ale tylko wtedy, jeżeli tego zażąda. W tym wypadku nie wystarcza już sam fakt bycia osobą pokrzywdzoną przestępstwem. Konieczne jest zmanifestowanie woli występowania w sprawie w roli strony postępowania sądowego przewidzianej dla pokrzywdzonego, czyli właśnie w roli oskarżyciela posiłkowego, który będzie występować obok posiadającego status strony prokuratora, pełniącego rolę oskarżyciela publicznego. Oświadczenie w tej sprawie składa się **najpóźniej do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego** (art. 53 i art. 54 § 1), czyli do czasu przedstawienia przez prokuratora zarzutów oskarżenia (art. 385 § 1 k.p.k.). Jeżeli pokrzywdzony niełoży takiego oświadczenia w odpowiednim czasie, nie będzie mógł skorzystać z uprawnień strony w postępowaniu sądowym, w tym nie będzie mógł m.in. zaskarżyć wydanego przez sąd wyroku. Oświadczenie o zamiarze występowania w sprawie w roli oskarżyciela posiłkowego można złożyć na piśmie lub ustnie do protokołu. Należy zrobić to najpóźniej przed odczytaniem aktu oskarżenia, co zwykle ma miejsce na pierwszej rozprawie wyznaczonej w sprawie. Uprawnienia oskarżyciela posiłkowego w procesie karnym mają charakter samodzielny, tzn. są niezależne od

oskarżyciela publicznego. Tak np. wnioski oraz twierdzenia oskarżyciela posiłkowego nie muszą się pokrywać z działaniami oskarżyciela publicznego. Oskarżyciel posiłkowy może w pełni korzystać z uprawnień strony postępowania, a więc np. brać czynny udział w posiedzeniach i rozprawach (w tym także w rozprawach z wyłączeniem jawności), zadawać pytania przesłuchiwanym osobom, składać wnioski, w tym wnioski dowodowe, posiadać pełnomocnika, wносить środki zaskarżenia.

W sprawach ściganych z oskarżenia prywatnego pokrzywdzony inicjuje postępowanie przed sądem samodzielnie, wnosząc prywatny akt oskarżenia. Zyskuje wówczas status strony postępowania, zwanej **oskarżycielem prywatnym**. Aby uzyskać status strony w tym postępowaniu, nie musi już składać dalszych specjalnych oświadczeń. Powinien jednak aktywnie popierać akt oskarżenia, w tym stawiać się na posiedzenia i rozprawy, o ile nie robi tego jego pełnomocnik. Brak stosownej aktywności oskarżyciela prywatnego może spowodować skutek w postaci przyjęcia przez sąd, że odstąpił od oskarżenia, co z kolei spowoduje umorzenie postępowania (art. 491 § 1 k.p.k., art. 496 § 3 k.p.k.).

Oskarżycielowi posiłkowemu (podobnie jak oskarżycielowi prywatnemu), który nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się wraz z tłumaczeniem; za zgodą oskarżyciela można poprzestać na ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu (art. 56a k.p.k., art. 60a k.p.k.).

Śmierć oskarżyciela posiłkowego, podobnie jak oskarżyciela prywatnego, nie tamuje biegu postępowania; osoby najbliższe lub osoby pozostające na jego utrzymaniu mogą wstąpić w jego prawa (art. 58 § 1 k.p.k., art. 61 § 1 k.p.k.). Każda z osób najbliższych ma prawo do wykonywania praw zmarłego pokrzywdzonego, a wstąpienie jednej z nich nie wyłącza możliwości przyłączenia się pozostałych osób uprawnionych. Osoba pozostająca na utrzymaniu oskarżyciela to osoba, której bieżąco dostarczał on środki na utrzymanie, a jego śmierć to uniemożliwiła. Przystąpienie do postępowania następuje przez oświadczenie złożone na piśmie lub ustnie do protokołu (art. 116 k.p.k.).

Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo osoba ubezwłasnowolniona całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje (art. 51 § 2 k.p.k.). Ustawa nie dopuszcza osobistego działania jako

strony postępowania pokrzywdzonego, kiedy jest on małoletni, tzn. nie ukończył 18 lat [art. 10 Kodeksu cywilnego (dalej: k.c.) *a contrario*] lub jest ubezwłasnowolniony. W procesie karnym małoletniego pokrzywdzonego reprezentują jego rodzice lub opiekun [art. 98 § 1 i art. 175, art. 145 i 146 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej k.r.o.)], osobę ubezwłasnowolnioną całkowicie reprezentuje opiekun (art. 175 k.r.o. w zw. z art. 13 § 2 k.c.), zaś osobę ubezwłasnowolnioną częściowo – kurator (art. 181 § 1 k.r.o. w zw. z art. 16 § 2 k.c.).

Warto zaznaczyć, że każdy z rodziców jest legitymowany do samodzielnej reprezentacji w procesie małoletniego pokrzywdzonego (art. 97 § 1 k.r.o.). Działanie jednego z rodziców objęte jest domniemaną zgodą drugiego z nich, co oznacza, że organ procesowy dla skuteczności czynności procesowej nie musi odbierać oświadczenia rodzica, który w postępowaniu nie bierze udziału⁵. W przypadku braku porozumienia między rodzicami małoletniego pokrzywdzonego rozstrzyga sąd opiekuńczy (art. 97 § 2 k.r.o.). Wykonywanie praw małoletniego pokrzywdzonego stanowi jeden z przykładów realizacji władzy rodzicielskiej. W przypadku gdy żadne z rodziców nie realizuje swojej powinności, sąd rodzinny i opiekuńczy może podjąć w tym zakresie stosowne zarządzenia.

Należy też pamiętać, że z uwagi na treść art. 98 § 2 pkt. 2 k.r.o. rodzic małoletniego pokrzywdzonego nie może wykonywać jego praw w procesie, gdy podejrzanym lub oskarżonym w nim jest drugi z rodziców, nawet jeżeli przestępstwo ma charakter prywatnoskargowy⁶. Powyższe ograniczenie ma miejsce także wtedy, gdy drugi z rodziców nie jest jeszcze formalnie stroną postępowania karnego, tj. gdy nie przedstawiono mu jeszcze zarzutów, a pozostaje wyłącznie osobą podejrzaną⁷. Oczywiście praw dziecka nie może też wykonywać rodzic oskarżony o popełnienie przestępstwa na szkodę swojego dziecka. Poza oczywistym konfliktem interesów, w grę wchodzi tu też formalny zakaz kumulacji ról procesowych (art. 50 k.p.k.). Jeżeli żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 99 k.r.o.).

Pokrzywdzonego małoletniego, ubezwłasnowolnionego całkowicie albo częściowo, może także reprezentować osoba, pod której stałą pieczę

⁵ K. Dudka, *Podmioty...*, s. 110.

⁶ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10.

⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2015 r., I KZP 8/15.

pokrzywdzony pozostaje (art. 51 § 2 k.p.k.), czyli tzw. opiekun faktyczny. O legitymacji opiekuna faktycznego do reprezentowania pokrzywdzonego decyduje okoliczność faktycznego sprawowania pieczy nad pokrzywdzonym. Opiekunem faktycznym może być zarówno osoba spokrewniona, spowinowacona, jak i obca dla pokrzywdzonego. Podobnie, **jeżeli pokrzywdzonym jest osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia**, jego prawa może wykonywać osoba, pod której pieczę pokrzywdzony pozostaje (art. 51 § 3 k.p.k.). W tym wypadku, w przeciwieństwie do art. 51 § 2 k.p.k., piecza nie musi być sprawowana przez opiekuna faktycznego w sposób stały. Wystarczy, że pokrzywdzony w danym momencie, od niedługiego nawet czasu, sprawuje pieczę nad nieporadnym pokrzywdzonym. W każdym wypadku fakt sprawowania tej pieczy może zostać sprawdzony w ramach dowodu swobodnego (art. 97 k.p.k.)⁸. Opiekun faktyczny może ustanowić pełnomocnika, a pełnomocnik ma prawo do podejmowania wszelkich dopuszczonych prawem czynności procesowych, pod warunkiem że działa w granicach umocowania. Pełnomocnik takiej osoby może m.in. złożyć wniosek o ściganie, jak również oświadczenie o jego cofnięciu⁹.

5. Zawiadomienie o przestępstwie. Subsidiarny akt oskarżenia

Okoliczności popełnienia przestępstwa mogą bardzo różnić się od siebie, przez co ciężko jest wskazać jeden rekomendowany pokrzywdzonemu wzór zachowania w tego rodzaju sytuacji. Można jednak podjąć kilka podstawowych działań, które zazwyczaj okazują się pomocne w razie doświadczenia przemocy. W pierwszej kolejności należy zadbać o swoje fizyczne bezpieczeństwo, np. opuścić miejsce, w którym zagraża przemoc. Gdy potrzebna jest pomoc medyczna, należy zadzwonić po karetkę (nr tel. 999 lub 112) lub udać się do najbliższego szpitala. Gdy doznana pomoc miała poważny charakter, a wiadomo, gdzie może przebywać sprawca, warto zadzwonić na policję (nr tel. 112) i poprosić o przyjazd. W każdym wypadku, gdy istnieje taka możliwość, warto zebrać wszelkie dowody zdarzenia (np. robiąc telefonem zdjęcia obrażeń ciała, zniszczonych przedmiotów, miejsca zdarzenia; prosząc świadków zdarzenia, aby

⁸ K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces...*, s. 215.

⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 października 2012 r., III KK 2/12.

zaczekali na przyjazd policji lub przynajmniej pozostawili swoje dane kontaktowe; ustalając, czy w okolicy znajdują się kamery monitoringu). Gdy doznało się obrażeń ciała (nawet niewielkich), warto udać się do najbliższego szpitala i poprosić o wykonanie obdukcji lekarskiej. Warto też jak najszybciej zawnioskować, aby policja zabezpieczyła nagrania monitoringu z kamer, jeśli mogły one zarejestrować przebieg zdarzenia. Nagrania takie zwykle dostępne są przez kilka, kilkanaście dni. Wskazane jest też jak najszybsze skorzystanie z pomocy profesjonalnego pełnomocnika lub instytucji udzielającej bezpłatnej pomocy prawnej.

Każdy cudzoziemiec, w tym cudzoziemiec przebywający w Polsce nielegalnie, ma prawo złożyć **zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa**. W takiej sytuacji policja czy prokurator nie mogą uzależnić przyjęcia zawiadomienia od legalnego pobytu, ale mogą dokonać kontroli legalności pobytu cudzoziemca składającego zawiadomienie i zatrzymać go w celu przekazania Straży Granicznej. Ryzyko to w wielu wypadkach powstrzymuje cudzoziemców – ofiary przestępstw, od uruchamiania postępowań karnych i dochodzenia praw. Inną barierę stanowi nieznanostwo procedur prawnych. Dla cudzoziemców niezających polskiego systemu sprawiedliwości, właściwości instytucji ochrony prawnej, a często także języka, dochodzenie praw naruszonych przestępstwem jest szczególnie utrudnione. Często też, walcząc o przetrwanie (życie i zdrowie), cudzoziemcy – paraliżowani strachem i obawą o ewentualne nieprzychylnie reakcje – są gotowi w milczeniu znosić upokorzenie i przemoc ze strony innych. Często też towarzyszy im poczucie bezradności i rezygnacji, powstrzymując ich od jakiegokolwiek dalszego działania. Z owych barier i uwarunkowań powinni zdawać sobie sprawę przedstawiciele organów ochrony prawnej, do których cudzoziemcy zdecydować się zwrócić o pomoc, jak i inne osoby udzielające im tej pomocy.

W 2010 r. Helsińska Fundacja Praw Człowieka przeprowadziła badania dotyczące doświadczeń i opinii cudzoziemców, którzy byli w Polsce ofiarami przestępstw na tle rasowym, narodowościowym lub etnicznym. Badani, będący ofiarami tego typu przestępstw, reprezentowali dwie odmienne postawy: zgłaszali przestępstwa organom ścigania i aktywnie dochodzili swoich praw (w ambasadzie, organizacjach pozarządowych, mediach) lub nie zawiadamiali o przestępstwie żadnych służb ani instytucji. Powodem zgłaszania przestępstw było przekonanie o potrzebie ukarania sprawcy oraz chęć zapobiegania takim sytuacjom w przyszłości.

Osoby z tej grupy pochodziły głównie z wysokorozwiniętych krajów europejskich i były świadome swoich praw oraz roli państwa w ochronie cudzoziemców. Natomiast najczęstszymi powodami niezawiadomienia organów ścigania o przestępstwie były: przekonanie o nieskuteczności działań policji, niezajomość języków obcych przez funkcjonariuszy, ich lekceważący stosunek do cudzoziemców, niepoważne traktowanie zdarzeń rasistowskich, niechęć do podejmowania działań, nieudolność. Innymi powodami niezgłaszania przestępstwa były: własna bariera językowa, brak wiedzy o procedurze zgłaszania, a także obawy przed zemstą sprawców lub potencjalnym negatywnym wpływem zgłoszenia na legalizację pobytu czy rozpatrzenia wniosku o status uchodźcy. Przestępstw nie zgłaszały też osoby przebywające nielegalnie – z obawy przed deportacją. W badaniu zwrócono także uwagę na społeczno-kulturowe uwarunkowania postrzegania przestępstw oraz dochodzenia swoich praw. Osoby pochodzące z krajów, w których policja nie zajmuje się danymi przestępstwami i załatwia się je „na własną rękę” („po męsku”), nie zgłaszały takich wydarzeń w Polsce¹⁰.

Ujawnione postawy i okoliczności je determinujące, zwłaszcza te generujące bierność w dochodzeniu przez cudzoziemców praw naruszonych przestępstwem, wymagają w momencie podejmowania decyzji szczególnej uwagi, jak zareagować na krzywdę wyrządzaną cudzoziemcom na granicy polsko-białoruskiej wskutek popełniania przestępstw na ich szkodę.

Należy przy tym zdawać sobie sprawę z tego, że ochrona przed przemocą i karanie jej sprawców należy do zadań państwa, a co za tym idzie – instytucje, do których cudzoziemiec jako ofiara przestępstwa zwróci się o pomoc, mają prawny obowiązek udzielenia tej pomocy i ochrony, co wynika m.in. z zasady legalizmu, zgodnie z którą organy powołane do ścigania przestępstw są obowiązane do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny także do wniesienia i popierania oskarżenia, przy czym (z wyjątkiem wypadków określonych w ustawie lub w prawie międzynarodowym) nikt nie może być zwolniony od odpowiedzialności za popełnione przestępstwo (art. 10 k.p.k.).

---

¹⁰ < <https://studylibpl.com/doc/930505/cudzoziemcy-w-polsce-%E2%80%93-dyskryminacja-i-przest%C4%99pczo%C5%9B%C4%87> >; A. Mikulska, *Rasizm...*

Zawiadomienie o przestępstwie można złożyć na kilka sposobów: podczas interwencji policji na miejscu zdarzenia, osobiście w jednostce policji oraz przez wysłanie pisemnego zawiadomienia do najbliższej jednostki policji lub prokuratury. Zawiadomienie pisemne może być sporządzone w dowolnym języku, choć jego rozpoznanie nastąpi szybciej, jeśli zostanie ono sporządzone po polsku. Zawiadomienie warto wysłać listem poleconym, zachowując jego kopię i dowód nadania. Pismo z zawiadomieniem powinno zawierać wskazanie organu, do którego jest skierowane, dane wnoszącego pismo (imię i nazwisko oraz adres do korespondencji), szczegółowy opis zdarzenia wraz z wnioskiem o ściganie sprawcy, wskazanie znanych dowodów oraz datę sporządzenia zawiadomienia. Pismo musi zawierać podpis osoby, która je składa. W zawiadomieniu nie trzeba się powoływać na konkretne przepisy. Dokonanie właściwej kwalifikacji prawnej czynu oraz określenie trybu postępowania należy do zadań organów ścigania.

Policjant zobowiązany jest przyjąć każde zawiadomienie, choć niekiedy zdarzają się próby zniechęcania osoby, która chce złożyć zawiadomienie, do dokonania tej czynności. Wskazuje się rozmaite powody, np. że w sprawie nic się nie da zrobić, gdyż nie będzie można ustalić sprawcy. Takie działanie policji jest nieprawidłowe. Aby uniknąć takich działań, warto przesłać zawiadomienia pocztą.

Gdy nie zna się języka polskiego, warto skorzystać z pomocy osoby, która się nim posługuje. Osoba taka może też odegrać rolę tłumacza przy ustnym składaniu zawiadomienia o przestępstwie.

Z czynności ustnego złożenia zawiadomienia o przestępstwie sporządza się protokół, który jest jednocześnie dokumentem przesłuchania w charakterze świadka. Do protokołu tego można dołączyć wniosek o ściganie (art. 304a k.p.k.). W protokole nie zamieszcza się danych dotyczących miejsca zamieszkania ani miejsca pracy, a także numeru telefonu, telefaksu ani adresu poczty elektronicznej pokrzywdzonych i świadków uczestniczących w czynności. Informacje te zamieszcza się w załączniku do protokołu, który przechowuje się w załączniku adresowym do akt sprawy, do wiadomości organu prowadzącego postępowanie. Dane znajdujące się w załączniku adresowym udostępnia się wyłącznie organom państwowym oraz organom samorządu terytorialnego na ich wniosek, jeżeli jest to niezbędne dla wykonywania ich ustawowych zadań. Można je udostępnić także na wniosek innych

instytucji lub osób, jeżeli przemawia za tym ich ważny interes (art. 304 § 1 w zw. z art. 148a i 156a k.p.k.).

Na wniosek pokrzywdzonego składającego zawiadomienie o przestępstwie wydaje mu się potwierdzenie złożenia zawiadomienia, zawierające datę oraz miejsce jego przyjęcia, wskazanie organu przyjmującego wraz z danymi do kontaktu, sygnaturę sprawy, dane określające tożsamość pokrzywdzonego, czas i miejsce popełnienia czynu, którego dotyczy zawiadomienie, oraz zwięzły opis czynu i wyrządzonej szkody. O prawie tym należy pokrzywdzonego pouczyć (art. 304b k.p.k.).

Jeżeli osoba lub instytucja, która złożyła zawiadomienie o przestępstwie, nie zostanie w ciągu sześciu tygodni powiadomiona o wszczęciu albo odmowie wszczęcia śledztwa, może wnieść zażalenie do prokuratora nadrzędnego albo powołanego do nadzoru nad organem, któremu złożono zawiadomienie (art. 306 § 3 k.p.k.).

Pokrzywdzonego zawiadamia się o wszczęciu, odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania (art. 305 § 1 k.p.k.). Na postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania, jak i na postanowienie o umorzeniu postępowania pokrzywdzonemu przysługuje zażalenie (art. 306 § 1 i 1a k.p.k.). W określonych przez przepisy przypadkach zażalenie na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania, jak i na postanowienie o jego umorzeniu przysługuje też osobie, która nie będąc osobiście pokrzywdzona, złożyła zawiadomienie o przestępstwie (art. 306 § 1 pkt. 3 i art. 306 § 1a pkt. 3 k.p.k.). Uprawnionym do złożenia zażalenia przysługuje prawo przejrzenia akt. W tym celu prokurator może udostępnić je w wersji elektronicznej (art. 306 § 1b k.p.k.).

Zdarzają się sytuacje, że – mimo iż doszło do popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu – organy ścigania konsekwentnie odmawiają jednak wszczęcia postępowania karnego lub je umarzają. W takiej sytuacji, przy spełnieniu określonych warunków, pokrzywdzony może samodzielnie wnieść i popierać oskarżenie przed sądem, **zamiast** oskarżyciela publicznego. W ten sposób pokrzywdzony nabywa status **oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego** (art. 55 § 1 k.p.k.), a wniesiony przez niego akt oskarżenia nosi nazwę **subsidiarnego aktu oskarżenia**. Konstrukcja skargi subsydiarnej z jednej strony wzmacnia pozycję pokrzywdzonego w procesie, z drugiej zaś czyni zadość zasadzie legalizmu i trafnej reakcji karnej.

Oskarżyciel posiłkowy subsydiarny może wnosić i popierać oskarżenie tylko wtedy, gdy posiada status pokrzywdzonego, tzn. gdy przestępstwo

dotyka jego zindywidualizowanych dóbr. Nie może on sporządzić skargi, gdy czyn godzi w dobra ogólnospołeczne. Poddanie sprawy pod sąd przez oskarżyciela posiłkowego w takim wypadku dotknięte jest uchynieniem wskazanym w art. 17 § 1 pkt. 9 k.p.k. (brak skargi uprawnionego oskarżyciela), co skutkuje umorzeniem postępowania. Oskarżenie subsydiarne może dotyczyć jedynie zdarzenia historycznego, objętego decyzją o zaniechaniu ścigania. Czyn zarzucony musi być tożsamy z tym, który stanowi przedmiot oceny organu ścigania. Oskarżyciel posiłkowy subsydiarny posiada zdolność skargową tylko w tak określonym zakresie. Konsekwencją powyższego staje się to, że oskarżyciel posiłkowy nie jest władny do rozszerzenia oskarżenia na podstawie art. 389 k.p.k. i nie jest związany kwalifikacją prawną czynu wskazaną w postanowieniu o zaniechaniu ścigania¹¹.

Droga dojścia do skargi subsydiarnej zostaje uzależniona od podjęcia przez pokrzywdzonego aktywności przepisanej prawem karnym procesowym (art. 55 i 330 k.p.k.). Proces ten jest skomplikowany i rozłożony w czasie

Wśród warunków uprawniających pokrzywdzonego do uzyskania procesowej pozycji oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego należy wymienić:

- a) wydanie bądź zatwierdzenie przez prokuratora postanowienia o odmowie wszczęcia albo o umorzeniu postępowania przygotowawczego (art. 305 § 1 i 3 w zw. z art. 306 § 1a–1b, w zw. z art. 325a § 2 k.p.k.),
- b) wniesienie przez pokrzywdzonego zażalenia na decyzję organów ścigania do sądu właściwego do rozpoznania sprawy w pierwszej instancji (art. 306 § 1–1a w zw. z art. 329 § 1 i art. 325a § 2, art. 325e § 4 k.p.k.),
- c) rozpoznanie zażalenia przez sąd, a w jego rezultacie uchynienie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy prokuratorowi do ponownego postępowania (art. 330 § 1 k.p.k.),
- d) ponowną odmowę wszczęcia albo ponowne umorzenie postępowania przez organ prowadzący postępowanie przygotowawcze (art. 330 § 2 k.p.k.),
- e) zaskarżenie zażaleniem do prokuratora nadrzędnego powtórnego postanowienia o umorzeniu albo odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego (art. 330 § 2 k.p.k.),

---

¹¹ P. Kowalski, *Tożsamość...*, s. 180.

f) doręczenie pokrzywdzonemu zawiadomienia o utrzymaniu przez prokuratora nadrzędnego zaskarżonego postanowienia w mocy (art. 330 § 2 w zw. z art. 55 § 1 k.p.k.).

Skuteczne wniesienie przez pokrzywdzonego subsydiarnego aktu oskarżenia wymaga nadto zachowania wymogów formalnych: termin do wniesienia oskarżenia wynosi miesiąc od doręczenia zawiadomienia o decyzji prokuratora nadrzędnego (art. 55 § 1 k.p.k.); akt oskarżenia musi być sporządzony przez adwokata lub radcę prawnego, gdyż obowiązuje tu tzw. „przymus adwokacki” (art. 55 § 2 k.p.k.); subsydiarny akt oskarżenia musi formą odpowiadać aktowi oskarżenia wnoszonemu w trybie zwyczajnym i powinien być wniesiony z odpowiednią liczbą odpisów (art. 55 § 1 i 2 k.p.k.)

6. Obowiązek pouczenia pokrzywdzonego o jego prawach i obowiązkach

Obowiązek pouczenia i informowania uczestników postępowania, w tym pokrzywdzonego, o ciężących obowiązkach i przysługujących uprawnieniach, szczególnie istotny z punktu widzenia nieznającego realiów polskich cudzoziemca, uregulowany został w art. 16 k.p.k. Zgodnie z tym przepisem, statuującym tzw. zasadę lojalności procesowej (inaczej: zasadę informacji prawnej), jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciężących obowiązkach i przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania, w tym pokrzywdzonego lub innej osoby, której to dotyczy (tzw. bezwzględny obowiązek informowania; art. 16 § 1 k.p.k.).

W przypadku pokrzywdzonego bezwzględny obowiązek pouczenia go o jego uprawnieniach przewidziany jest m.in. w przepisach art. 300 § 2 k.p.k., art. 334 § 3 k.p.k., art. 12 § 1 i 2 k.p.k., art. 330 § 2 k.p.k., art. 339 § 5 k.p.k., art. 343 § 1 k.p.k. i art. 517 d § 3 k.p.k. Warto podkreślić, że pokrzywdzony powinien zostać bezwzględnie pouczony m.in. o prawie do korzystania z pomocy pełnomocnika, w tym o prawie do złożenia wniosku o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu, jak również o obowiązkach i konsekwencjach wynikających z art. 138 i art. 139 k.p.k. Pouczenia o najważniejszych prawach i obowiązkach pokrzywdzonego dokonuje się przed pierwszym jego przesłuchaniem lub niezwłocznie

po jego ustaleniu, gdy odstępuje się od jego przesłuchania. Pouczenie należy wręczyć pokrzywdzonemu na piśmie, co on potwierdza podpisem. W razie odstąpienia od przesłuchania pokrzywdzonego, pouczenie podlega doręczeniu. Aktualny wzór pouczenia pokrzywdzonego na piśmie o jego prawach i obowiązkach, zawarty jest w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 14 IX 2020 r.¹² i zawiera katalog pouczeń obowiązkowych, których niedopełnienie w każdym przypadku nie może rodzić negatywnych konsekwencji procesowych dla pokrzywdzonego¹³.

Organ prowadzący postępowanie powinien ponadto w miarę potrzeby udzielać pokrzywdzonym informacji o ciężących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach także w wypadkach, gdy ustawa wyraźnie takiego obowiązku nie stanowi. W razie takiego pouczenia, gdy w świetle okoliczności sprawy było ono nieodzowne, albo mylnego pouczenia, stan taki nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla pokrzywdzonego, wobec którego zaniechano istotnej informacji lub którego mylnym pouczeniem wprowadzono w błąd (tzw. względny obowiązek informowania; art. 16 § 2 k.p.k.).

Zasada lojalności procesowej interpretowana jest dość ściśle, niemniej w konkretnych sytuacjach brak pouczenia lub mylne pouczenie cudzoziemca o jego prawach może stać się podstawą do przywrócenia możliwości realizowania tych praw. Celem zasady informacji prawnej jest bowiem niedopuszczenie do ujemnych następstw procesowych dla uczestników postępowania z racji nieznamomości przez nich przepisów prawa¹⁴. Przez ujemne następstwa procesowe należy rozumieć sytuacje, w których na skutek nieuzyskania informacji lub uzyskania informacji błędnej pokrzywdzony nie był w stanie zrealizować swoich uprawnień procesowych¹⁵. W efekcie realizacja zasady lojalności procesowej może stanowić podstawę do przywrócenia pokrzywdzonemu terminu zawitego do wniesienia środka zaskarżenia w procedurze przewidzianej w art. 126 k.p.k.¹⁶, do uzupełnienia braków formalnych pisma

---

¹² < <https://sip.lex.pl/#/act/19026405/2819328/okreslenie-wzoru-pouczenia-o-uprawnieniach-i-obowiazkach-pokrzywdzonego-w-postepowaniu-karnym?cm=URELATIONS> >.

¹³ Wzory tych pouczeń w tłumaczeniu na 26 języków dostępne są na stronie internetowej Prokuratury Krajowej, < <https://pk.gov.pl/dzialalnosc/wspolpraca-miedzynarodowa/tlumaczenia-wzorow-pouzen/tlumaczenia-wzorow-pouzen> >.

¹⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 1974 r., IV KZ 267/73.

¹⁵ Tak m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2013 r., V KZ 43/13.

¹⁶ Zob. uchwała Sądu Najwyższego (7) z dnia 19 marca 1970 r., VI KZP 1/70.

procesowego¹⁷, do przywrócenia terminu do złożenia oświadczenia o woli występowania przed sądem w roli oskarżyciela posiłkowego¹⁸, a brak jej realizacji może stanowić podstawę uchylecia zaskarżonego orzeczenia, jeżeli w konkretnej sytuacji obraza stosowanego przepisu, wynikająca z niezajomości przez pokrzywdzonego jego praw czy obowiązków, o których powinien być zostać poinformowany, mogła mieć wpływ na wynik sprawy.

Poza pouczeniami wręczanymi pokrzywdzonemu na piśmie przy pierwszym przesłuchaniu, w toku postępowania otrzymuje on kolejne pisemne i ustne pouczenia o uprawnieniach w związku z zaistnieniem niektórych zdarzeń procesowych.

7. Pomoc prawna pełnomocnika

Pokrzywdzony ma prawo do korzystania z pomocy ustanowionego przez siebie pełnomocnika na każdym etapie postępowania, zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i przed sądem. Pełnomocnictwo może być udzielone na piśmie albo przez oświadczenie do protokołu organu prowadzącego postępowanie karne (art. 83 § 2 w zw. z art. 88 § 1 zd. 2 k.p.k.). Pełnomocnikiem pokrzywdzonego (osoby fizycznej) może być tylko adwokat lub radca prawny, a z ich substytucji także aplikant adwokacki i aplikant radcowski. Nie można mieć więcej niż trzech pełnomocników jednocześnie (art. 87 § 1 i 2 k.p.k., art. 88 w zw. z art. 77 k.p.k.). Pokrzywdzony może korzystać z pomocy pełnomocnika przed sądem także wtedy, gdy nie złożył oświadczenia o zamiarze występowania w sprawie w roli oskarżyciela posiłkowego. W takiej sytuacji jednak sąd może odmówić dopuszczenia pełnomocnika do udziału w postępowaniu, jeżeli uzna, że nie wymaga tego obrona interesów pokrzywdzonego.

W razie należytego wykazania braku możliwości poniesienia kosztów pełnomocnictwa bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny sąd wyznacza pokrzywdzonemu **pełnomocnika z urzędu** (art. 81 § 1 w zw. z art. 88 § 1 zd. 2 k.p.k.). Wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu należy złożyć do sądu właściwego do rozpoznania sprawy. W postępowaniu przygotowawczym można to także zrobić za

¹⁷ Zob. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2012 r., V KZ 5/12.

¹⁸ Zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 czerwca 1993 r., II KRN 91/93.

pośrednictwem prokuratora, który wówczas przekaże wniosek do sądu (art. 116 i art. 118 § 3 k.p.k.). Na odmowę przyznania pełnomocnika z urzędu przysługuje zażalenie (art. 81 § 1a w zw. z art. 88 § 1 zd. 2 k.p.k.).

Zakres uprawnień pełnomocnika w postępowaniu karnym jest wyznaczony przez uprawnienia osoby reprezentowanej. Ustanowienie pełnomocnika przez pokrzywdzonego lub wyznaczenie go z urzędu uprawnia go do działania w całym postępowaniu, nie wyłączając czynności po uprawomocnieniu się orzeczenia, jeżeli nie zawiera ograniczeń (art. 84 § 1 w zw. z art. 88 § 1 zd. 2 k.p.k.). Z chwilą prawomocnego zakończenia postępowania pełnomocnik wyznaczony z urzędu nie ma już obowiązku, a jedynie uprawnienie do podejmowania czynności procesowych (art. 84 § 2 zd. 1 w zw. z art. 88 § 1 zd. 2 k.p.k.).

Udział pełnomocnika w postępowaniu nie wyłącza osobistego działania w nim osoby reprezentowanej (art. 86 § 2 w zw. z art. 88 § 1 zd. 2 k.p.k.).

Pełnomocnik strony nie jest ograniczony co do kierunku czynności podejmowanych w imieniu swojego mocodawcy, stąd też każda czynność, nawet niekorzystna dla reprezentowanego, podjęta w granicach umocowania, wywołuje dla niego skutki, w tym również niekorzystne¹⁹.

Pokrzywdzony może złożyć wniosek do sądu o zwrot wydatków, które poniósł w związku z postępowaniem karnym, w tym wydatków związanych z ustanowieniem pełnomocnika lub ze stawiennictwem w sądzie (art. 618–618d i 627 k.p.k.). W zależności od wyniku sprawy kosztami tymi może być obciążony oskarżony.

8. Korzystanie z pomocy tłumacza

Pokrzywdzony ma prawo do bezpłatnej pomocy tłumacza przy przesłuchaniu lub zapoznaniu się z treścią dowodu, jeżeli nie mówi po polsku, a także – w razie potrzeby – jeżeli jest osobą głuchą lub niemą (art. 204 § 1 i 2 k.p.k.). Do tłumacza stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące biegłych (art. 204 § 3 k.p.k.). Oskarżycielowi posiłkowemu, który nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, orzeczenie podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się wraz z tłumaczeniem; za zgodą oskarżyciela posiłkowego można poprzestać na

---

¹⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1999 r., II KZ 98/99.

ogłoszeniu przetłumaczonego orzeczenia kończącego postępowanie, jeżeli nie podlega ono zaskarżeniu (art. 56a k.p.k.).

W komentarzach wskazuje się, że w sytuacjach, kiedy zachodzi potrzeba przesłuchania osoby niewładającej językiem polskim oraz przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie albo zapoznania strony z treścią przeprowadzanego dowodu, nakaz wezwania tłumacza ma charakter bezwzględny. Natomiast w orzecznictwie przyjmuje się, że dla uznania, czy zachodzi przesłanka z art. 204 § 1 pkt 2 k.p.k., rozstrzygające znaczenie ma stopień opanowania języka polskiego w mowie, gdyż od niego uzależnione jest to, czy świadek rozumie zadawane mu podczas przesłuchania pytania, a także to, czy może właściwie sformułować myśli w języku polskim²⁰.

Względny obowiązek wezwania tłumacza języka migowego aktualizuje się jedynie wówczas, gdy nie wystarcza porozumienie się z taką osobą przesłuchiwaną za pomocą pisma. Natomiast jeśli przeprowadzenie takiej czynności w formie pisemnej jest w prawidłowy sposób udokumentowane protokolarnie, z zachowaniem wszelkich elementów gwarancyjnych (w tym zawiera pouczenie świadka o jego obowiązkach i uprawnieniach), wówczas treści zawarte w pismach sporządzonych przez świadka nie stanowią takich materiałów objętych zakazem z art. 174, lecz są pełnowartościowymi zeznaniami świadka²¹.

Kodeks postępowania karnego nie wymaga posługiwania się językiem ojczystym pokrzywdzonego, a jedynie porozumienia się, do czego wystarcza używanie języka zrozumiałego dla wypowiadających się osób. W związku z tym nie ma znaczenia, za pomocą jakiego języka tłumacz występuje w sprawie, byle wykonywał swój obowiązek pośredniczenia w przekazywaniu określonych treści między ich źródłem a organem procesowym, który co do zasady posługuje się językiem polskim, na potrzeby tego drugiego²².

Treść przepisu art. 195 k.p.k. w zw. z art. 204 § 3 k.p.k. pozwala na przyjęcie, że funkcję tłumacza może wykonywać nie tylko tłumacz przysięgły, lecz także każda inna osoba posiadająca odpowiednią znajomość języka²³.

---

²⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2017 r., III KK 101/17.

²¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2015 r., II KK 80/14.

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 21 kwietnia 2010 r., II AKa 29/10.

²³ Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia w Katowicach z 13 września 2011 r., II AKa 210/11.

Odpowiednie stosowanie do tłumacza przepisów dotyczących biegłych oznacza, że stosuje się również przepisy dotyczące wyłączenia biegłego (art. 196 k.p.k.). W związku z powyższym w orzecznictwie przyjmuje się, że z treści art. 204 § 3 k.p.k. w zw. z art. 196 § 1 k.p.k. wynika, iż nie mogą być biegłymi (tłumaczami) osoby powołane w sprawie w charakterze świadków, a także osoby, które były świadkiem czynu. Dlatego też tłumaczenia dokonane przez takiego tłumacza nie można uznać za dokument procesowy²⁴.

9. Dostęp do akt sprawy. Uzyskiwanie odpisów, kserokopii i fotokopii

Kwestie te uregulowane są w art. 156 k.p.k. Zgodnie z tym przepisem stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta sprawy sądowej oraz daje możliwość sporządzenia z nich odpisów lub kopii. Za zgodą prezesa sądu akta te mogą być udostępnione również innym osobom. Informacje o aktach sprawy mogą być udostępnione także za pomocą systemu teleinformatycznego, jeżeli nie stoją temu na przeszkodzie względy techniczne.

Na wniosek pokrzywdzonego, oskarżyciela posiłkowego i oskarżyciela prywatnego lub jego pełnomocnika wydaje się odpłatnie kopie dokumentów z akt sprawy. Od kopii wykonanej samodzielnie (w praktyce chodzi tu zwykle o samodzielnie wykonane fotokopie lub skany) nie pobiera się opłaty. Aktualnie opłata od jednej niewiarygodnej kserokopii wynosi 1 zł. Prezes sądu lub referendarz sądowy może w razie uzasadnionej potrzeby zarządzić wydanie odpłatnie uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy. Aktualnie opłata od jednej uwierzytelnionej strony wynosi 6 zł²⁵.

Jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo ujawnienia informacji niejawnych o klauzuli tajności „tajne” lub „ściśle tajne”, przeglądanie akt, sporządzanie odpisów i kopii odbywa się z zachowaniem rygorów określonych przez prezesa sądu lub sąd. Uwierzytelnionych odpisów i kopii nie wydaje się, chyba że ustawa stanowi inaczej. Zapoznavanie się z takimi aktami dokonuje się w tzw. kancelariach tajnych sądu lub prokuratury.

²⁴ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 23 maja 2018 r., II AKz 348/18 i II AKz 350/18.

²⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 września 2015 r. w sprawie wysokości opłaty za wydanie kopii dokumentów oraz uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy, Dz.U. 2015, poz. 1566.

Sposób postępowania z aktami zawierającymi informacje niejawne reguluje Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 9 IX 2017 r.²⁶

Jeżeli nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa, **w toku postępowania przygotowawczego** stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym udostępnia się akta, umożliwia sporządzanie odpisów lub kopii oraz wydaje odpłatnie uwierzytelnione odpisy lub kopie. W przedmiocie udostępnienia akt, sporządzenia odpisów lub kopii lub wydania uwierzytelnionych odpisów lub kopii prowadzący postępowanie przygotowawcze wydaje zarządzenie. W wypadku odmowy udostępnienia akt pokrzywdzonemu na jego wniosek należy poinformować go o możliwości udostępnienia mu akt w późniejszym terminie. Z chwilą powiadomienia podejrzanego lub obrońcy o terminie końcowego zaznajomienia z materiałami postępowania przygotowawczego pokrzywdzonemu, jego pełnomocnikowi lub przedstawicielowi ustawowemu nie można odmówić udostępnienia akt, umożliwienia sporządzania odpisów lub kopii oraz wydania odpisów lub kopii. Za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom. Prokurator może udostępnić akta w postaci elektronicznej.

10. Odszkodowanie

Pokrzywdzony ma prawo nie tylko do osobistej satysfakcji w przedmiocie uzyskania określonego rozstrzygnięcia o sprawstwie i winie oskarżonego, co jest swoistą odpowiedzią na krzywdę, jakiej doświadczył wskutek przestępstwa i zadośćuczynieniem społecznemu poczuciu sprawiedliwości, ale także ma prawo do naprawienia w całości lub w części szkody oraz krzywdy wynikłej z popełnienia przestępstwa.

W razie skazania sąd może orzec, a na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej orzeka, stosując przepisy prawa cywilnego, obowiązek naprawienia w całości albo w części wyrządzonej przestępstwem

---

²⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 września 2017 r. w sprawie sposobu postępowania z protokołami przesłuchań i innymi dokumentami lub przedmiotami, na które rozciąga się obowiązek zachowania w tajemnicy informacji niejawnych albo zachowania tajemnicy związanej z wykonywaniem zawodu lub funkcji, Dz.U. 2012, poz. 219.

szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę; przepisów prawa cywilnego o możliwości zasądzenia renty nie stosuje się. Jeżeli orzeczenie obowiązku określonego w § 1 jest znacznie utrudnione, sąd może orzec zamiast tego obowiązku nawiązkę w wysokości do 200 000 zł na rzecz pokrzywdzonego, a w razie jego śmierci w wyniku popełnionego przez skazanego przestępstwa – nawiązkę na rzecz osoby najbliższej, której sytuacja życiowa wskutek śmierci pokrzywdzonego uległa znacznemu pogorszeniu. W razie gdy ustalono więcej niż jedną taką osobę, nawiązki orzeka się na rzecz każdej z nich. Orzeczenie odszkodowania lub zadośćuczynienia na podstawie § 1 albo nawiązki na podstawie § 2 nie stoi na przeszkodzie dochodzeniu niezaspokojonej części roszczenia w drodze postępowania cywilnego (art. 46 k.k.).

Szkoda podlegająca naprawieniu w wyniku orzeczenia odszkodowania obejmuje **zarówno *damnum emergens* (szkoda rzeczywista), jak i *lucrum cessans* (utracone korzyści)**. Wobec zmiany charakteru prawnego obowiązku naprawienia szkody i stosowania przepisów prawa cywilnego do jego orzekania nieaktualne wydają się poglądy kwestionujące możliwość uwzględnienia przy ustalaniu wysokości odszkodowania także odsetek²⁷. Nie wynika z tego jednak automatycznie, że sąd, orzekając obowiązek naprawienia szkody, zobligowany jest do zasądzenia odsetek od dnia jej wyrządzenia. W dalszym ciągu, co wynika z przepisów prawa cywilnego, okoliczność ta powinna zostać oceniona w realiach konkretnej sprawy.

W świetle art. 49a k.p.k. pokrzywdzony, a także prokurator może aż do zamknięcia przewodu sądowego na rozprawie głównej złożyć wniosek o naprawienie w całości albo w części wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę. Pokrzywdzonego należy pouczyć o treści przepisu art. 49a k.p.k. przy informowaniu go o skierowaniu aktu oskarżenia do właściwego sądu (art. 334 § 3 zd. 2 k.p.k.). Wniosek może zostać złożony przez prokuratora, pokrzywdzonego, jego zastępców procesowych, a w przypadku śmierci pokrzywdzonego – również przez osoby najbliższe lub osoby pozostające na jego utrzymaniu²⁸.

²⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2002 r., II KKN 385/01; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 września 2009 r., V KK 149/09; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 3 marca 2011 r., II AKa 42/11.

²⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2008 r., I KZP/08.

Termin do złożenia wniosku określony w art. 49a k.p.k. ma charakter prekluzyjny. Wobec powyższego nie jest możliwe jego przywrócenie. Termin ten może jednak odżyć w przypadku wznowienia przewodu sądowego oraz gdy wyrok sądu pierwszej instancji zostanie uchylony, a sprawa przekazana do ponownego rozpoznania, gdyż ustawodawca nie wskazuje, że ma on być złożony do czasu zakończenia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej.

Obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę nie orzeka się, jeżeli roszczenie wynikające z popełnionego przestępstwa jest przedmiotem innego postępowania (*lis pendens*) albo o roszczeniu tym prawomocnie orzeczono (*res iudicata*) (art. 415 zd. 2 k.p.k.). Jeżeli orzeczony obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę albo nawiązka orzeczona na rzecz pokrzywdzonego nie pokrywają całej szkody lub nie stanowią pełnego zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, pokrzywdzony może dochodzić dodatkowych roszczeń w postępowaniu cywilnym (art. 415 § 2 k.p.k.).

Pokrzywdzony ma pierwszeństwo zaspokojenia swoich roszczeń wynikających z przestępstwa na przedmiotach poręczenia, które uległy przepadkowi lub na ściągniętych sumach poręczenia, jeżeli w inny sposób nie można uzyskać naprawienia szkody (art. 269 § 1 k.p.k.).

11. Kompensata państwowa

Pokrzywdzony może złożyć do sądu wniosek o kompensatę, gdy jest obywatelem polskim lub obywatelem innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej na zasadach określonych w ustawie z dnia 7 VII 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych (Dz.U. z 2016 r., poz. 325). Wniosek obejmuje utracone zarobki lub inne środki utrzymania, koszty związane z leczeniem i rehabilitacją i koszty pogrzebu, gdy są skutkiem czynu zabronionego.

Kompensatę przyznaje się w sytuacji, gdy skutkiem czynu zabronionego była śmierć pokrzywdzonego lub ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia, trwające dłużej niż 7 dni, a czyn zabroniony został popełniony na terytorium Polski na szkodę osoby mającej miejsce stałego pobytu na tym terytorium lub na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Nadto przyznaje się ją jedynie wówczas i w takiej wysokości, w jakiej

osoba uprawniona nie może uzyskać pokrycia utraconych zarobków, innych środków utrzymania lub kosztów od sprawcy lub sprawców czynu zabronionego, z tytułu ubezpieczenia lub ze środków pomocy społecznej, niezależnie od tego, czy sprawca lub sprawcy czynu zabronionego zostali ustalenii.

Kompensata nie może przekroczyć 25 000 zł, a gdy ofiara poniosła śmierć – kwoty 60 000 zł.

Organem właściwym w sprawie przyznania kompensaty jest sąd rejonowy właściwy ze względu na miejsce stałego pobytu osoby uprawnionej.

Wniosek o kompensatę zawiera²⁹:

- a) imię, nazwisko i adres miejsca stałego pobytu osoby uprawnionej, a w przypadku gdy ofiara poniosła śmierć – także jej ostatni adres miejsca stałego pobytu,
- b) numer identyfikacyjny PESEL osoby uprawnionej oraz ofiary, która poniosła śmierć, jeżeli go posiadają albo posiadały,
- c) datę i miejsce popełnienia czynu zabronionego stanowiącego podstawę ubiegania się o kompensatę i jego zwięzły opis, z podaniem skutków,
- d) informację o rodzaju i wysokości poniesionych kosztów oraz utraconych zarobków lub innych środków utrzymania,
- e) oświadczenie osoby uprawnionej, złożone pod rygorem odpowiedzialności karnej, o niezyskaniu odszkodowania lub świadczenia ze źródeł lub tytułów, które wykluczałyby możliwość przyznania kompensaty,
- f) uprzedzenie o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia.

Do wniosku o kompensatę należy dołączyć odpis zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, odpisy orzeczeń wydanych w postępowaniu karnym, odpisy zaświadczeń lekarskich lub opinii biegłych dotyczących doznania przez ofiarę uszczerbku na zdrowiu oraz inne dokumenty potwierdzające informacje zawarte we wniosku. Jeżeli o kompensatę ubiega się osoba najbliższa dla ofiary (osobą najbliższą wg definicji zawartej w ustawie jest małżonek lub osoba pozostająca z ofiarą we wspólnym pożyciu, wstępny lub zstępny ofiary oraz osoba pozostająca z ofiarą

---

²⁹ Wzór formularza wniosku zawiera Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 września 2005 r. w sprawie wniosku o przyznanie kompensaty, Dz.U. 2005, nr 177, poz. 1476.

w stosunku przysposobienia), dołącza ona do wniosku dokumenty potwierdzające fakt pozostawiania osobą najbliższą ofiary, która poniosła śmierć, lub, złożone pod rygorem odpowiedzialności karnej, oświadczenie o pozostawianiu z nią we wspólnym pożyciu.

Kompensata wypłacana jest przez sąd rejonowy, który wydał orzeczenie o przyznaniu kompensaty, w terminie miesiąca od dnia uprawomocnienia się orzeczenia. Wypłata następuje ze środków budżetu państwa. W razie przyznania osobie uprawnionej kompensaty, Skarb Państwa ma roszczenie zwrotne do sprawcy lub sprawców przestępstwa, na skutek którego ofiara poniosła śmierć albo doznała ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia. Sprawcy ponoszą odpowiedzialność solidarną z tytułu roszczenia zwrotnego na rzecz Skarbu Państwa. Powództwo w sprawie regresu wytacza w postępowaniu cywilnym prokurator.

12. Pozostałe najważniejsze prawa i obowiązki pokrzywdzonego

Pokrzywdzony ma następujące inne prawa:

1. Prawo do obecności wskazanej przez pokrzywdzonego osoby podczas dokonywanych w postępowaniu przygotowawczym czynności z jego udziałem, o ile nie uniemożliwi to przeprowadzenia czynności albo nie utrudni jej w istotny sposób (art. 299a § 1 k.p.k.).
2. Prawo do przesłuchania przez konsula. Jeżeli pokrzywdzony przebywa za granicą, może być przesłuchany przez konsula. Przesłuchanie może się odbyć tylko wtedy, gdy wyrazi na to zgodę. W takim wypadku nie stosuje się przepisów o obowiązku stawiennictwa i konsekwencji z tym związanych czy też przepisów pozwalających na przesłuchanie w drodze wideokonferencji, przepisów o ochronie pokrzywdzonego, przepisów o udziale w przesłuchaniu innych osób, jak biegły lekarz czy psycholog (art. 26 ust. 1 pkt 2 ustawy z 25 VI 2015 r. – Prawo konsularne (Dz.U. z 2020 r., poz. 195 i 1086)).
3. Prawo do uzyskania – na wniosek – informacji o zarzutach oskarżenia i ich kwalifikacji prawnej (art. 337a § 1 k.p.k.).
4. Prawo do uzyskania informacji o sposobie zakończenia postępowania. Zgodnie bowiem z art. 299a § 2 k.p.k. na wniosek pokrzywdzonego zgłoszony w postępowaniu przygotowawczym sąd powiadamia go o sposobie zakończenia sprawy listem zwykłym, przesłanym na

wskazany przez pokrzywdzonego adres, za pośrednictwem telefaksu lub poczty elektronicznej wraz z odpisem prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie lub jego wyciągiem, które mogą być przesłane w postaci elektronicznej.

5. Prawo do składania wniosków o dokonanie czynności śledztwa lub dochodzenia, np. o przesłuchanie świadka, uzyskanie dokumentu, dopuszczenie opinii biegłego (art. 315 § 1, art. 325a § 2 k.p.k.).
6. Prawo do udziału w czynnościach postępowania przeprowadzanych na wniosek pokrzywdzonego oraz w czynnościach, których nie można powtórzyć na rozprawie, w tym także w przeprowadzeniu dowodu. W czynnościach tych może również uczestniczyć pełnomocnik pokrzywdzonego (art. 315 i art. 316 k.p.k.). W uzasadnionym wypadku można odmówić dopuszczenia pokrzywdzonego i pełnomocnika do czynności ze względu na dobro postępowania (art. 317 § 2 k.p.k.), ale nie dotyczy to udziału w czynnościach zawnioskowanych przez pokrzywdzonego (art. 315 § 2 k.p.k.). Pokrzywdzonemu przysługuje zwrot kosztów stawiennictwa na wezwanie (art. 618a–618e i art. 618j k.p.k.). W wypadku wezwania do osobistego stawiennictwa usprawiedliwienie nieobecności z powodu choroby jest możliwe wyłącznie po przedstawieniu zaświadczenia wystawionego przez lekarza sądowego. Inne zwolnienie jest niewystarczające (art. 117 § 2a k.p.k.).
7. Prawo do udziału w przesłuchaniu biegłego oraz prawo do zapoznania się z jego pisemną opinią (art. 318 k.p.k.).
8. Prawo do złożenia wniosku o skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego w celu pogodzenia się z podejrzanym (art. 23a k.p.k.). Udział w postępowaniu mediacyjnym jest dobrowolny. Pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji są brane pod uwagę przez sąd przy wymiarze kary (art. 53 § 3 k.k.).
9. Prawo do otrzymania informacji o uchyleniu tymczasowego aresztowania stosowanego wobec podejrzanego lub o jego ucieczce z aresztu śledczego (art. 253 § 3 k.p.k.).
10. Prawo do informacji o złożeniu przez organ ścigania wniosku o umorzenie postępowania i zastosowanie środków zabezpieczających (art. 324 § 1a k.p.k.) oraz o przesłaniu aktu oskarżenia do sądu (art. 334 § 3 zd. 1 k.p.k.). Pokrzywdzony nie otrzymuje odpisu aktu oskarżenia, chyba że dołączono do niego wniosek o skazanie bez

rozprawy, o którym mowa w art. 335 § 2 k.p.k (art. 334 § 2 pkt. 2 k.p.k.). Pokrzywdzonemu doręcza się także odpis wniosku o skazanie bez rozprawy w trybie art. 335 § 1 k.p.k. (art. 338 § 1b k.p.k.).

11. Prawo do złożenia wniosku o uzupełnienie śledztwa lub dochodzenia. Wniosek należy złożyć w terminie trzech dni od daty końcowego zaznajomienia podejrzanego z materiałami postępowania (art. 321 § 5 k.p.k.).
12. Prawo do złożenia zażalenia na każdą czynność naruszającą prawa pokrzywdzonego (art. 302 § 2 k.p.k.), jak również prawo do złożenia zażalenia na postanowienia i zarządzenia zamykające drogę do wydania wyroku (chyba że ustawa stanowi inaczej), co do środka zabezpieczającego oraz jeżeli jest to przewidziane w ustawie (art. 459 k.p.k.).
13. Prawo do udziału w posiedzeniach sądu w przedmiocie umorzenia postępowania (art. 339 § 5 k.p.k.), w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania (art. 341 k.p.k.), w przedmiocie skazania oskarżonego bez przeprowadzania rozprawy (art. 343 § 5 k.p.k.); w przedmiocie umorzenia postępowania z powodu niepoczytalności sprawcy i o zastosowaniu środków zabezpieczających (art. 354 pkt. 2 k.p.k.); w przedmiocie wniosku o skazanie bez przeprowadzania postępowania dowodowego (art. 343a § 1 i 2 k.p.k.).

Pokrzywdzony może się sprzeciwić wnioskowi oskarżyciela o skazanie bez rozprawy (art. 343 § 2 k.p.k.), wnioskowi oskarżonego o dobrowolne poddanie się karze w trybie art. 338a k.p.k. (art. 343a § 2 k.p.k.) oraz na zasadach określonych w art. 387 k.p.k. § 2 k.p.k. Ponadto jest on z mocy ustawy uprawniony do złożenia wniosku o sporządzenie i doręczenie uzasadnienia wyroku warunkowo umarzającego postępowanie wydanego na posiedzeniu (art. 422 § 1 k.p.k.). Od tego rodzaju wyroku przysługuje mu środek odwoławczy w postaci apelacji (art. 444 § 1 k.p.k.). Uprawnienia tego pokrzywdzony nie posiada, jeżeli postępowanie warunkowo umorzono na rozprawie, chyba że jest stroną (oskarżycielem posiłkowym lub oskarżycielem prywatnym).

14. Prawo do korzystania z uprawnień przewidzianych dla stron postępowania sądowego, o ile pokrzywdzony występuje przed sądem jako oskarżyciel posiłkowy lub oskarżyciel prywatny, w tym prawo do czynnego udziału w posiedzeniach i rozprawach, prawo do wno-

- szczenia środków zaskarżenia od niekorzystnych orzeczeń, prawo do inicjatywy dowodowej.
15. Prawo do bycia zawiadomionym o terminie i miejscu czynności, w której ma prawo wziąć udział (art. 117 § 1 k.p.k.), w tym prawo do informacji o miejscu i terminie rozprawy (art. 350 § 4 k.p.k.) oraz posiedzeń w przedmiocie: umorzenia postępowania, warunkowego umorzenia postępowania oraz wydania wyroku skazującego bez przeprowadzania rozprawy (art. 339, art. 341 i art. 343 k.p.k.).
  16. W razie zagrożenia dla życia lub zdrowia pokrzywdzonego albo jego najbliższych prawo do ochrony policji na czas czynności procesowej, a jeżeli stopień zagrożenia jest wysoki – ochrony osobistej lub pomocy w zakresie zmiany miejsca pobytu. Wniosek o udzielenie ochrony kieruje się do komendanta wojewódzkiego policji za pośrednictwem organu prowadzącego postępowanie albo sądu (art. 1–17 ustawy z 28 XI 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka (Dz.U. z 2015 r., poz. 21).
  17. Prawo do pomocy medycznej, psychologicznej, rehabilitacyjnej, prawnej oraz materialnej w Sieci Pomocy dla Osób Pokrzywdzonych Przystępem (art. 43 § 8 pkt 1 ustawy z 6 VI 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. z 2020 r., poz. 523 i 568). Prawo to przysługuje także osobom najbliższym dla pokrzywdzonego. Szczegółowe informacje można uzyskać na stronie internetowej < <https://www.funduszsprawiedliwosci.gov.pl> > lub pod numerem telefonu: +48 222 309 900.
  18. Jeżeli sprawcy zakazano zbliżania się lub kontaktowania z pokrzywdzonym, zakaz ten, na wniosek pokrzywdzonego, może być wykonywany także w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej na podstawie europejskiego nakazu ochrony (art. 611w–611wc).
  19. Z uwagi na dobro pokrzywdzonego, w tym potrzebę uniknięcia wtórnej jego wiktylizacji, w szczególności z uwagi na wiek pokrzywdzonego lub charakter popełnionego przestępstwa, ustawa przewiduje szczególny tryb przesłuchania pokrzywdzonego (art. 185a, art. 185c k.p.k.)³⁰.

---

³⁰ Celem norm, o których mowa w art. 185a i 185c k.p.k., jest ochrona gwarancji procesowych pokrzywdzonego, a nie zabezpieczenie interesów procesowych oskarżonego – wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 2016 r., III KK 187/15; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2010 r., I KZP 21/10.

Pokrzywdzony jest obowiązany:

- a) wskazać adresata (tzn. osobę lub instytucję z danymi adresowymi) dla doręczeń w kraju lub w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, w sytuacji gdy pokrzywdzony tam nie przebywa; jeżeli tego nie zrobi, pismo zostanie wysłane na ostatnio znany adres i uznane za skutecznie doręczone (art. 138),
- b) podać nowy adres, jeśli zmienił miejsce zamieszkania lub pobytu, w tym także z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie (tymczasowego aresztowania, osadzenia w zakładzie karnym w celu odbycia kary); jeżeli pokrzywdzony tego nie zrobi, pismo zostanie wysłane na dotychczasowy adres (w tym na adres oznaczonej skrytki pocztowej) i uznane za skutecznie doręczone (art. 139),
- c) poddać się oględzinom i badaniom niepołączonym z zabiegiem chirurgicznym lub obserwacją w zakładzie leczniczym, jeżeli od stanu jego zdrowia zależy karalność czynu (art. 192 § 1 k.p.k.),
- d) stawić się na wezwanie organów ścigania i sądu.

W stosunku do pokrzywdzonego może być też prowadzona kontrola i utrwalanie treści rozmów telefonicznych (art. 237 § 4 k.p.k.).

Summary

The refugee crisis on the Polish-Belarusian border related to the appearance on the border of a significant number of people who were brought to the territory of Belarus and then directed to the territory of Poland in an organized manner by Belarusian services led to a number of actions by, among others, Polish authorities, the legal aspects of which required urgent elaboration. This article addresses the issue of a foreigner as a victim of crime in the Polish criminal process. Foreigners, including migrants, are a group particularly vulnerable to experiencing discrimination, violence and aggression. This is due to the specific life situation in which they find themselves, and often to the traumatic experiences of migration. The risk of foreigners being harmed is also reinforced by prevailing stereotypes and prejudices in a given society. The present study serves as a practical presentation of the rights and obligations of a foreigner as a subject harmed by a crime. It discusses basic issues and is not exhaustive. The subject of the analysis is only the provisions of the law, along with the existing case law and doctrine, and not the current practice of law enforcement agencies, which may be negatively affected by current policies that reveal tendencies unfavorable to migrants, resulting in numerous cases of failure by public officials to respect the rights of foreigners at the Polish-Belarusian border.

Keywords

refugees, crisis, victim of crime, criminal procedure, Polish-Belarusian border

Bibliography

- < <https://amnesty.org/pl/bialorus-polska-ue-nowe-dowody-przemocy-wobec-uchodzcow-migrantow-ek> >.
  - < <https://grupagranica.pl/files/Raport-GG-Kryzys-humanitarny-napograniczu-polsko-bialoruskim.pdf> >.
  - < <https://oko.press/16-latek-z-padaczka-wypchniety-na-bialorus-wycienczony-wrocil-do-polski-teraz-znow-grozi-mu-wywozka> >.
  - < <https://oko.press/dezinformacja-zastraszanie-agresja-11-dzialan-sluzb-granicznych-wobec-aktywistow-katalog-bezprawia> >.
  - < <https://oko.press/jakby-to-nie-byli-ludzie-13-form-bezwzględnej-przemocy-polskich-sluzb-granicznych-katalog-bezprawia> >.
  - < <https://pk.gov.pl/dzialalnosc/wspolpraca-miedzynarodowa/tlumaczenia-wzorow-pouczen/tlumaczenia-wzorow-pouczen> >.
  - < <https://sip.lex.pl/#/act/19026405/2819328/okreslenie-wzoru-pouczenia-o-uprawnieniach-i-obowiazkach-pokrzywdzonego-w-postepowaniu-karnym?cm=URELATIONS> >.
  - < <https://studylibpl.com/doc/930505/cudzoziemcy-w-polsce-%E2%80%93-dyskryminacja-i-przest%C4%99pczo%C5%9B%C4%87> >.
  - < <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2021/11/opinia-legalnosc-pomocy-humanitarnej17112021-1.pdf> >.
- Dudka K., *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o ściganie przestępstwa popełnionego na szkodę małoletniego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9.
- Kowalski P., *Tożsamość czynu w aspekcie subsydiarnego aktu oskarżenia*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 7–8.
- Marszał K., Stachowiak S., Zgryzek K., *Proces karny*, Katowice 2005.
- Mikulska A., *Rasizm w Polsce. Raport z badań wśród osób, które doświadczyły przemocy ze względu na swoje pochodzenie etniczne, rasowe lub narodowe*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2020.
- Świecki D., w: *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, LEX/el. 2022.
- Świecki D., w: *Meritum. Postępowanie karne*, red. D. Świecki, Warszawa 2019.